
Adriana Boantă

**EXPERIMENTUL ARTISTIC
ÎN PRACTICILE PERFORMATIVE**

Adriana Boantă

**EXPERIMENTUL ARTISTIC
ÎN PRACTICILE PERFORMATIVE**

UArtPress, Târgu-Mureș
Editura Universitaria, Craiova
2025

Redactare: Iulia Aleaxandra Nedeia

Coperta: Sós Beáta

© Adriana Boantă

© UArtPress, 2025

© Editura Universitaria, 2025

Editura UArtPress Târgu Mureș,

str. Köteles Sámuel, nr. 6,

cod poștal 540057, România

web: uartpress.ro

Editura Universitaria Craiova,

Craiova, str. A. I. Cuza nr. 13,

cod poștal 200585, România web:

editurauniversitaria.ro

STUDIA ARTIS Seria Școlii Doctorale a

Universității de Arte din Târgu Mureș,

nr. 7, ISSN: 2734-8210

Tehnoredactarea, paginarea și tiparul

acestui volum au fost realizate cu sprijinul

Universității de Arte din Târgu Mureș.

(ediție online pdf)

ISBN: 978-606-8325-95-8

ISBN: 978-606-14-2161-9

MULȚUMIRI

Prezenta incursiune în fascinanta lume a *experimentului artistic* reprezintă versiunea (re)văzută a cercetării elaborate în cadrul studiilor doctorale, desfășurate la Universitatea de Arte din Târgu-Mureș, perioadă în care am beneficiat de sprijinul valoros al comunității academice, care a avut un rol esențial în formarea mea profesională. Îi mulțumesc regretatului scriitor Mihai Sin, profesor și călăuzitor al parcursului meu academic, artizan al „ramei și destinului” meu profesional, pentru oportunitatea oferită de a păși într-un mediu antrenant și provocator din atât de multe perspective. Le sunt îndatorată domnilor profesori Béres András, Sorin Crișan și Cristian Stamatoiu pentru sprijinul oferit, care a completat șirul experiențelor-reper ce mi-au modelat traiectul universitar. Le sunt profund recunoscătoare părinților mei, Magdalena și Anton, a căror încredere, răbdare și sprijin necondiționat au avut un impact definitoriu asupra evoluției mele academice și în definirea profilului meu uman. În acest sens, paginile care urmează se doresc a fi, cu siguranță, o ilustrare a acestui proces de distilare, de creștere, atât profesională, cât și personală.

Adriana Boantă,
Târgu-Mureș, 2025

„Doamne, te rog, dă-mi puterea să aleg
întotdeauna drumul cel mai greu.”
– Eugenio Barba

[.] DE PLECARE

Pornesc pe acest drum purtând în suflet „o mare rădăcină de credință”¹, dar și „un mare ghem de îndoială” atitudine profund ancorată în convingerea că sensul și adevărul nu pot fi descoperite decât prin efort și deschidere. Credința a fost forța tăcută care m-a călăuzit în momentele de incertitudine, ca o mână invizibilă care m-a împins înainte chiar și atunci când direcția părea neclară. Îndoiala nu a fost un obstacol, ci un motor al căutării, o voce critică ce m-a obligat și să (re)analizez continuu.

Prezentul volum acoperă analiza unui fenomen cu spectru larg de manifestare în câmpul artelor performative: a *experimentului artistic*. În acest context, delimitarea cadrului teoretic, precum și selecția momentelor esențiale pentru analiza propusă au constituit provocări semnificative în faza inițială a analizei. Drept urmare, studiul de față propune, prin tematicile abordate și prin metodele de investigare utilizate, o perspectivă multidisciplinară asupra fenomenului teatral, în contextul general, care a condus la apariția și afirmarea curentelor și mișcărilor artistice ce au marcat evoluția artelor spectacolului, în secolul trecut, al căror impact îl simțim și astăzi.

Această abordare valorifică perspective din domeniul precum istoria artei, antropologia, sociologia, filosofia și studiile culturale, în vederea investigării

---

¹ Sintagma îi aparține călugărului japonez Hakuin Ekaku, exponent al școlii Zen Rinza din perioada Edo.

---

interacțiunilor complexe emergente în domeniul artelor și a interdependențelor generate între teatru și celelalte forme de artă. De asemenea, studiul vizează explorarea relației dintre artele performative și marile transformări sociopolitice ale secolului XX, precum revoluțiile, conflictele mondiale, regimurile politice și mișcările de emancipare. Astfel, am urmărit identificarea și analiza manifestărilor teatralului ca element constitutiv al unui context cultural dinamic, acordând o atenție specială relațiilor dintre dimensiunea locală și cea universală, precum și delimitării distanțelor și conturării zonelor de nișă din sfera artelor performative.

Experimentul artistic a găsit un teren fertil de manifestare mai cu seamă în peisajul artelor vizuale și teatrale. Însă acest proces nu este unul nou. De-a lungul secolelor, domeniul creației artistice a cunoscut numeroase etape de înnoire, chiar dacă până în secolul trecut ele se prefigurau mai degrabă ca metamorfoze, neavând manifestări violente, cum se întâmplă în cazul reformelor radicale ce s-au impus la începutul secolului XX, când toate postulatele tradiționale au fost dinamitate, făcând loc manifestărilor hibride și *experimentelor* diverse aflate la granița artelor vizuale și a teatralului. Astfel, ne propunem să investigăm teritoriul artelor spectacolului ca rezultat al unei strategii de comunicare sincretică, menită să reflecte în mod amplu și cuprinzător specificitățile distincte ale diferitelor arte, precum și modalitatea în care transferul stilistic se produce prin *experiment*.

Demersul nostru urmărește formularea explicită a trăsăturilor definitorii ale *experimentului* artistic, pornind de la conturarea sa teoretică primară, enunțată în manifestele avangardei, și continuând cu analiza evoluțiilor și (re)formulărilor succesive care, ulterior, au contribuit la conturarea formelor sale contemporane.

Având în vedere că unul dintre cele mai valoroase demersuri pe care le poate întreprinde o cercetare este acela de a evidenția multiplele fațete ale unui fenomen, ne-am propus să depășim zona contestatară și să formulăm o poziție argumentată, care urmărește să aducă în prim planul analizei atât mecanismul creației – *experimentul* –, cât și rezultatul final al acestui proces – opera rezultată, ca expresie a unui flux creativ complex.

Rolul *experimentului* și, prin extensie, al artei în general, este acela de a transgresa tabuuri și de a confrunța prejudecățile sociale, devenind astfel un mijloc prin care arta se poate „purifica” de constrângerile impuse de convenții. De-a lungul timpului, *experimentul* a fost adesea asociat într-un mod unilateral și deloc nuanțat cu scandalul, cu delictul moral și canonic, cu încălcarea tuturor normelor – o perspectivă reductivă, ce se impunea a fi (re)evaluată și echilibrată. Am considerat necesară o abordare eliberată de constrângeri moraliste sau de judecăți de valoare vetuste, ceea ce a condus, în mod firesc, la problematizarea legitimității și a contribuției reale a *experimentului* în planul creației teatrale.

Ne-am propus să investigăm în mod comprehensiv fenomenul generat în jurul *experimentului artistic*, evidențiind atât perspectiva artistică, cât și pe cea a teoretică, având speranța că demersul nostru va conduce mai degrabă la clarificări și certitudini decât la ambiguități sau contradicții.

În egală măsură, am urmărit să analizăm implicațiile asumării unui program estetic și impactul pe care creația teatrală și vizuală îl exercită asupra publicului, reflectând o gamă largă de reacții: de la provocare intelectuală, entuziasm sau revoltă, până la scepticism și respingere. În teritoriul dinamic și, totodată, imprezizibil al creației, termenul *experiment*

---

este folosit pentru a pune în evidență aspectele inovative și originale aduse de un artist sau de un grup de artiști coagulați în jurul unui program estetic (manifest), fapt care le conferă legitimitate demersului artistic, dar și o notă de unicitate.

Comparativ cu secolele precedente, secolul XX a excelat și/sau excedat la capitolul căutări, contestări, bulversări și inovații. Dacă timp de secole academismul a trasat jaloane riguroase, dar prea puțin flexibile, ce nu trebuiau acroșate, artiștii începutului de secol XX vor propune o schimbare de paradigmă: abolirea normelor (canoanelor) și proclamarea libertății absolute în creație. Plecând de aici, vom trece în revistă preocupările și realizările celor mai importanți creatori de teatru ai secolului XX în ceea ce privește *experimentul* în artele performative. Începând cu Denis Diderot și Gotthold Lessing, continuând cu Bertolt Brecht, Vsevolod Meyerhold, Constantin Stanislavski și, mai recent, cu Tadeusz Kantor, Jerzy Grotowski, Peter Brook, Robert Wilson, Robert Lepage și alții, *experimentul artistic* rămâne o preocupare constantă a marilor creatori și teoreticieni ai teatrului occidental.

Concepte precum „tradiție” și „spontaneitate” vor fi analizate raportându-le la evoluția formelor și a tendințelor estetice emergente, apărute în cadrul extins al manifestărilor artistice petrecute în spațiul teatral al secolului trecut. În acest sens, ne-am propus o serie de obiective, care să constituie și un posibil răspuns la întrebări deseori formulate, însă rareori și clarificate:

- Ce este *experimentul artistic*?
- Pentru ce se *experimentează* și ce schimbăm în arte prin *experiment*?
- Ce tradiții sunt continuate și, mai ales, ce tradiții neagă teatrul secolului XX?
- În ce măsură manifestările spectaculare încadrate în categoria *experimentului* pot

---

constitui o direcție estetică capabilă să fie „oficializată”, să dobândească statutul de sistem coerent „omologat” (canon) și, astfel, să devină parte integrantă a unei tradiții teatrale?

- Care sunt capcanele, limitările și oportunitățile pe care le oferă *experimentul artistic*?
- Cum au influențat mișcările avangardiste evoluția limbajului teatral și a formelor de expresie pe scenă?

Acestea reprezintă doar câteva dintre întrebările la care vom căuta să răspundem pe parcursul cercetării noastre. Considerăm că, doar prin abordarea acestora, vom reuși să clarificăm finalitățile estetice și practice ale *experimentului*, în raport cu contextul vast al manifestărilor dintr-un domeniu atât de dinamic și fertil al artelor teatrale, dar și al altor forme de artă. Așa cum subliniază Charles Victor Langlois și Charles Seignobos în *Introduction aux études historiques*, „istoria se scrie cu documente”². În acest sens, pentru evidențierea particularităților specifice fenomenelor artistice analizate, au fost utilizate metode de lucru specifice cercetării științifice. În contextul dat, considerăm că metoda comparatistă îi va oferi demersului analitic coerență și unitate.

Notele de subsol prezintă, de regulă, dezvoltări și exemplificări ale unor particularități terminologice, analize și dezvoltări ale noțiunilor și conceptelor expuse, dar și elemente esențiale care pentru firul argumentativ principal, le va oferi cititorilor posibilitatea de a explora subiectul mai în amănunt.

Considerăm că spațiul oferit pentru dezvoltări și clarificări suplimentare, împreună cu *Glosarul de termeni*, cu definiții detaliate și contextualizări

---

² Charles Langlois, Charles Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Hachette, Paris, 1898, p. 1.

---

relevante, va ajuta la înțelegerea mai aplicată a subiectului, fără a încărca structura principală a argumentării. Traducerile textelor din limba engleză acoperă o nevoie importantă, asigurând continuitatea ideilor din textul original, și contribuie la îmbogățirea cunoașterii prin punerea în circulație a unor texte importante pentru subiectul dezbătut, care altfel ar fi rămas inaccesibile.

---

1. EXPERIMENTUL ARTISTIC

„Nu există o modalitate corectă
de a experimenta.”

–Rick Rubin

1.1. NEVOIA DE EXPERIMENT

Judecând după multitudinea etapelor în care s-a aflat în „criză”, putem afirma că, dintre toate formele de manifestare artistică, teatrul și-a declamat cel mai des agonia. Cu toate acestea, după etape bulversante, care s-au succedat cu repeziciune, i-au testat limitele și i-au amenințat identitatea, teatrul continuă să supraviețuiască (re)activându-și constant resursele creative. Astfel, este constrâns și să își (re)activeze energiile, să își (re)inventeze permanent limbajul pentru a trata în manieră proprie teme majore, fundamentale ale umanității.

Teatrul nu este o știință exactă, un teritoriu cu granițe imuabile, ci un teritoriu fertil, în continuă schimbare. Teatrul secolului XX a fost marcat de o căutare constantă, febrilă a inovării, fapt ce a deschis calea *experimentului*, devenit soluția legitimă de explorare și de reformare a domeniului artelor performative. Scena teatrului începutului de secol XX devine un spațiu a cărui tectonică este marcată de apetitul extraordinar al artiștilor de a *experimenta* noi

---

formule. Ceea ce ne-am dorit în primul rând a fost să oferim o imagine cât mai clară și mai cuprinzătoare a unor aspecte relevante, credem noi, pentru dinamica evenimentelor ce au marcat arta teatrului în secolul XX. Dinamica evoluției evenimentelor care au marcat arta secolului XX a generat o serie de interogații asupra capacității de supraviețuire a artei în secolul XXI, când standardele de viață materiale prevalează asupra nevoilor spirituale. Care mai este rolul pe care îl are teatrul și care este partitura pe care trebuie să o abordeze într-un context în care noile forme de *entertainment* au preluat întrucâtva prerogativele? Iată câteva dintre întrebările la care creatorii de teatru au trebuit să găsească un răspuns în munca depusă în cadrul grupurilor sau al nucleelor de creație unde s-au manifestat sau, mai bine spus, s-au refugiat.

Dintre ipostazele specifice de manifestare a *experimentului* teatral, dar și a artelor în general, în secolului XX, reținem următoarele aspecte: formele deschise, sursele de inspirație inedite, metisajul, colajul, preferința pentru zone și spații marginale, inserția documentarului și a tehnicilor multimedia, asocieri și juxtapuneri insolite. De altfel, Derrida considera colajul, elementul matrice, definitoriu în discursul postmodern. Diversitatea și mai ales versatilitatea sa ne determină pe noi, privitorii și analizatorii imaginii și artefactelor culturale, să-i atribuim numeroase înțelesuri prin conotațiile atribuite.

Folosirea termenilor „cercetare” și „inovație”, asociați fenomenului *experimental* în arta performativă, reflectă dorința de a aduce rigoarea și metoda științifică în procesul artistic. Asemeni omului de știință, artistul era dornic să exploreze necunoscutul, să testeze ipoteze și să (re)evalueze constant rezultatele, *experimentate* în atelier, transformat în „laboratorul” său de lucru. Descrierea studioului sau spațiului de creație ca

---

„laborator” sugerează un loc al probării, al repetării, al descoperirii permanente, unde artiștii au explorat, într-un mediu controlat, intersecțiile dintre diferite forme de artă cu tehnologia, reflectând totodată, transformările sociale și tehnologice. În „laborator”, procesele artistice devin fluide, parte a unui proces *experimental* deschis, ale cărui rezultate (adeseori imprevizibile) vor fi validate ulterior de către public. În *Despre supremul bine și supremul rău* [*De Finibus Bonorum et Malorum*, 45 î.Hr.], Cicero evidențiază importanța cunoașterii dobândite prin *experimentare*, prin confruntarea directă cu situații inedite, subliniind rolul curiozității ca generatoare de noi experiențe în procesul formativ al individului:

„Dorința înnăscută a omului de cunoaștere și știință este atât de mare, încât nimeni nu se poate îndoii că natura omului este atrasă de ele fără perspectiva nici unui avantaj. Nu-i vedem oare pe copii cum nu sunt împiedicați nici măcar de bici să contemple și să cerceteze lucrurile din jurul lor? Că își reiau cercetarea chiar după ce au fost izgoniți? Că se bucură să știe câte ceva? Cum doresc să povestească altora ceea ce știu? Cum cortegiile, jocurile spectacolele de acest fel le rețin atenți, astfel încât îndură chiar și foamea și setea? Cum așa? Oare nu vedem că cei pasionați de muncile și artele proprii omului liber nu țin seama nici de sănătate, nici de interesele de familie și că îndură orice, fiind captivați de dorința de cunoaștere și de știință, că învățătura le oferă, cu prețul celor mai mari griji și eforturi, plăcerea?”³

---

³ Marcus Tullius Cicero, *Despre supremul bine și supremul rău*, traducere, studiu introductiv și note de Gheorghe Ceaulescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 199–200.

Experiența teatrului secolului XX ne-a demonstrat că este teribil de greu ca grupările teatrale să rămână active mai mult de o decadă. O parte dintre mișcările care au apărut și s-au manifestat în secolul trecut, după doar câțiva ani de la înființare, au dispărut, deoarece au privit experimentul doar ca scop în sine, și nu ca mijloc de îmbogățire a mijloacelor de expresie în procesul creației artistice. Grupările teatrale care s-au concentrat pe avangardă și pe explorarea de noi forme artistice au avut adesea o durată de viață limitată din cauza dificultății de a găsi un echilibru între *experiment* și rezultatul experimentului, fapt care a condus la o pierdere a identității și a coerenței artistice.

Dacă *experimentul* devine un scop în sine și nu este „ghidat” de un scop (program) estetic, el devine un exercițiu steril, incapabil să contribuie la evoluția stilistică și conceptuală. Astfel, în scurt timp, gruparea ajunge să-și epuizeze resursele creative și să se destrame, consumată de propria zbatere (autoreferențială) lipsită de miză. Desigur, au existat câteva excepții de grupuri longevive, fapt care ne-a determinat să căutăm să explicăm cauza consecvenței sau a anduranței lor în câmpul *experimentului artistic*.

Dintre mișcările și fenomenele artistice ale secolului XX ne-am oprit asupra câtorva momente ale artei conceptuale: *transavanguardia* (neo-expresionism) (Italia), *action painting* (New York), arta feministă (SUA), *pop art* (Londra, New York), *hiperrealism* (SUA), *arte povera* (Italia), *graffiti*, *junk art* (SUA), acționismul (Austria), *art brut* (Elveția), *fractalism* (SUA, Franța) și *body art* (Germania, SUA, Franța, Elveția).

În arta secolului secolul XX nici o mișcare nu își poate depăși propriile limitări conceptuale, dacă nu va căuta mereu și mereu noi punți de legătură cu generațiile și gusturile aflate în permanentă schimbare. Adeseori, în